

Yogesh Haribhau Kulkarni You

Al Advisor (Helping organizations in their Al journeys) | PhD (Geometric Modeling) | Tech Colum...

Wish to share today's article from my weekly column "तिसरा मेंद्र" (Third Brain) titled "कडू कारलं, साखरेत घोळलं (~~~A leopard can't change its spots)" which has been published in the Marathi newspaper, Sakal! (pic below) 🔊

In this article, I go deeper into the applicability of Mental Model "Inertia" in various situations 🧠 🔄 💡

I'm thankful to Sakal Media Group for providing a platform to share these important insights with our local community. 🙏

Any comments? I'd love to hear your thoughts!

Sakal Media Group Abhijit Pawar Samrat Phadnis Niranjan Agashe Ashutosh Ramgir

#mentalmodels #Inertia

तिसरा मेद

डॉ. योगेश हरिभाऊ कुलकर्णी

आणि १९९०च्या सुरुवातीला एका मोठ्या बदलाच्या उंबरठघावर उभा होता. इतर त्याकाळचे पंतप्रधान राजीव गांधी यांनी जेव्हा सरकारी कार्यालयांमध्ये आणि सार्वजनिक संस्थांमध्ये संगणक ी-तंत्रज्ञान यांचा वापर सुरू करण्याचा प्रय व्हा या प्रयत्नांना जोरदार विरोध झात्म.

रसरणीच्या अनेक गटांनी या निर्णयावर संगणक हे 'नोकऱ्या हिरावून घेणारे यंत्र' वा प्रवार सुरू केला. त्या काळात 'संगणक रोजगार बचाओ' हा नारा रस्तोरस्ती ऐकू येत रकारी कार्याल्यांतील टायपिस्ट, लीपिक आणि ोती अनेकांच्या मनात होती. संगणक म्हणजे मा त करणारी घंड, बेरकी यंत्रं असा समज झ ता. पण ज्या गोष्टीला त्या वेळी घोका मानले गेले, तीच गोष्ट काही वर्षांनी भारताच्या आर्थिक व तांत्रिक विकासाची नांदी ठरली. १९९०च्या दशकाच्या अखेरीस ताने माहिती-तंत्रज्ञानाच्या क्षेत्रात जागतिक स्तरावर

कडू कारलं, साखरेत घोळलं

छाप पाडली. बंगळूर, पुणे आणि हैदराबादसारख्या शहरांनी सॉफ्टवेअर, आउटसोसिंग आणि सेवा उद्योगांमध्ये झपाट्याने प्रगती केली, लाखो युवकांना चांगल्या पगाराच्या नोकऱ्या मिळाल्या, त्या धंड, बेरकी संगणकांमुळेच. ज्या तंत्रज्ञानाला आधी विरोध करण्यात आला होता, त्याचे रूपांतर एका संधीमध्ये झाले.

येथे 'इनर्शिया' (जडत्व) हे मन:प्रारूप आपल्याला भशा विरोधांमागचं मूळ कारण उलगडून दाखवतं. भौतिकशास्त्रानुसार, स्थिर वस्तू स्थिरच राहते आणि गतिमान वस्तू गतिमानच राहते, जोपर्यंत एखादी बाह्य असंतुलित शक्ती तिच्यावर कार्य करत नाही. हीच संकल्पना आपल्या मनोवृत्ती, वर्तणूक आणि सामाजिक गंनाही लागू पडते. याची काही उदाहरणे पाह्या. आजही आपल्या देशातील अनेक शाळांमध्ये जुन्या क्रमावर आणि पाठांतरावर आधारित परीक्षा पद्धतीवर भर दिला जातो. 'हे तर नेहमीच असंच चालत आलंब,' अशी एक मानसिकता तयार होते. शिक्षणपद्धतीत आमूलाग्र बदल करायचा झाल्यास प्रस्थापित पद्धतींना आव्हान द्यावे लागते, जे अनेकांना ठरावांक जडत्व दिस्न येते. मतदार अनेकदा एखारा। पक्षाला पाठिंबा देतात, जरी त्या पक्षाचा कारभार फारसा समाधानकारक नसला तर्ग, त्या पक्षाचे नवीन पिढीतील

नेते अतिशय सखबस्त, विचारहीन व भरकटलेले असले तरी. केवळ परंपरेने, किंवा 'नेहमीच यांनाच मत दिलंप,' या विचाराने निर्णय घेतला जातो.

अशा वेळेस विचार न करता सक्यीने निर्णय होती आणि समाजाचा विकास खुंटतो. सरकारी संस्था, विशेषतः सार्वजनिक क्षेत्रातील बँका, वर्षानवर्षे जन्याच पद्धती वापरत आहेत. गोष्टी 'ऑनलाईन' झाल्या असल्या तरी तक्रार निवारण खुद संस्थेत गेल्याशिवाय, 'वाटाघाटी' केल्याशिवाय होत नाही. बदलाची गरज असल्याचे सगळ्यांनाच ठाऊक आहे. तरीही त्या जड प्रक्रियांमध्ये हालचाल होत नाही, कारण 'आजवर असंच चाललंय' ही मानसिकता आणि स्थिरस्थावर झालेल्या प्रक्रियेत्न मिळणाऱ्या लाभांवर पाणी सोडता येत नाही. बरं , काही चुकले तर जवाबदारी कोण घेणार या भीतीपायीसुद्धा बदल टाळले जातात. म्हणूनच फायदे स्पष्ट असले तरी त्या बदलाची सुरुवात करणे कठीण जाते. जडत्व ही मानसिकता केवळ सरकारपुरती मर्यादित नाही. ती आपल्या प्रत्येकाच्या रोजच्या जगण्यात दिसून येते. उदाहरणार्ध, एखादी जुनी सवय मोडणे, जसे की साखरयुक्त चहा पिणे. त्याचा त्याग कितो कठीण वाटतो, नाही का? आरोग्यासाठी ते हानिकारक ठरत असले, तरी त्या सवयीचा मोह आपण टाळू शकत नाही. हेच ते जडत्व. मात्र जडत्व हा शत्रू नसून एक तटस्थ शक्ती आहे. तिचा परिणाम नकारात्मक तेव्हाच होतो, जेव्हा आपण विचार न करता तिला आपल्या निर्णयांवर स्वार होऊ देतो. सवय, परिचय आणि स्थैर्य या गोष्टी चांगल्या असल्या तरी, बदलाची गरज असताना त्या अडथळा उरू शकतात

उपाय आहे, 'सुरुवात करणे', अगदी छोट्या पावलांनी. एखादी नवीन सवय फका दोन मिनिटांसाठी सुरू करणे, किंवा एक छोटा निर्णय घेणे. एकदा का सुरुवात झाली, की पुढचा प्रवास आपोआप सुलभ होतो. भारतात प्रतिभा आणि नवनवीन करूपनांची कमतरता नाही. अडथळा आहे तो बदलाला सामोरे जाण्याचा. प्रस्थापित व्यवस्थेला केवळ प्रश्न विचारून फायदा नसतो तर एक समांतर बदल यशस्वी करून दाखवावा लागतो. बदल न होण्यामागे लोकांची असमर्चता है कारण नसून, बदलाला होणारा मानसिक विरोध आणि पर्याय देण्यात लागणारी घडाडी नसणे हे कारणीभूत ठरते. म्हणून पुढच्या वेळी जर एखादी गोष्ट आपण 'नेहमीच असं केलंय' म्हणून करत असाल, तर थांबा, आणि स्वतःला विचारा की, 'हे खरंच प्रभावी आहे का?' जर उत्तर 'नाही' असेल, तर पहिले पाऊल टाका त्या पहिल्या पावलाच्या प्रतिकाराला सामोरे जा. कारण एकदा का धक्का मिळाला, गाडी हलली, 'मोसम (मोशन) पकडला, की तिचे पुढे जाणे अटळ असते.